

Calvinistische Katholiek in de Nederlandse politiek

M.D. Boogaarts bespreekt:

L.J. Giebels, *Beel. Van vazal tot onderkoning. Biografie 1902-1977*

Den Haag/Nijmegen: SDU/CPG, 1995.

Het jaar 1995 is voor de geschiedschrijving van het recente verleden van Nederland van grote betekenis geweest. Drie geheimzinnige nissen van het vaderlands kabinet zijn door bekwame handen van hun stoffige gordijnen ontdaan: Ger Verrips heeft de geheimzinnigheden van de CPN over de periode 1938-1991 trachten weg te nemen; Dick Engelen heeft de instantie, die op de communisten jacht maakte, te weten de Binnenlandse Veiligheidsdienst, in kaart gebracht; Lambert J. Giebels, oud-lid van de Tweede Kamer voor de PvdA, heeft een terecht alom geprezen biografie gewaagd aan de man die als 'sfinx' bekend stond en in talloze functies waakte over het staatsbelang van ons land en ook nog bijdroeg aan de geheimzinnige redding van het Oranjehuis,

namelijk de katholieke politicus en lange tijd de machtige vicevoorzitter van de Raad van State, Louis J.M. Beel (1902-1977). Als het Nederlandse publiek nu ook nog eens kan worden geconfronteerd met een behoorlijke en kritische biografie van een van onze vorstinnen, te beginnen met die van Koningin Wilhelmina, kan met recht worden beweerd dat Nederland ook op historigrafisch gebied volwassen is geworden en in dat opzicht eindelijk mee kan met landen als Engeland en de VS, waar het eigen verleden en de daarin optredende personen dankzij de krachtens wetgeving of ijdelheid toegankelijk gemaakte openbare respectievelijk persoonlijke archieven en memoires soms op krasse wijze aan het gulzig lezend publiek worden prijsgegeven.

Het schrijven van een biografie van een Nederlands politicus uit deze eeuw is overigens geen eenvoudige zaak. Het bestaande systeem van evenredige vertegenwoordiging en coalitiekabinetten leidt niet tot kansen voor kleurrijke en zeer geprononceerde personen op de kussens. Colijn was de laatste uitzondering; een goede biografie van hem ont-

breekt trouwens nog. Bovendien lijkt de Nederlandse, door het calvinisme gedrenkte, cultuur niet te leiden tot schriftelijke nalatenschappen van politici van groot, laat staan van literair belang. Die cultuur wil daarbij nog wel eens leiden tot vernietiging van veel materiaal uit besef van eigen onbelangrijkheid dan wel tot scrupules die de toegang tot het nagelaten materiaal voor al te lange tijd verhinderen. Dat betekent dat de biograaf in Nederland, die een modern politicus tot onderwerp van zijn zwoegen neemt, voor grote problemen staat, wil hij slagen in zijn werk en zich kunnen scharen in de rij van gerenommeerde auteurs als Alistair Horne ('MacMillan'), Stephen Ambrose, ('Eisenhower') en Hans-Peter Schwartz ('Adenauer'). Nu is het natuurlijk moeilijk een Nederlands politicus in deze eeuw te vinden, die op het wereldtoneel een vergelijkbare rol heeft gespeeld als een van de helden van deze auteurs. De genoemde biografen hadden het gemakkelijk om met hun onderwerp de aandacht op zich te vestigen. Des te lastiger is het werk van die historicus die zich waagt aan de

B O E K E N

biografie van een politicus van beperkt Nederlands formaat. Giebels, die met zijn biografie *Beel. Van vazal tot onderkoning. Biografie 1902-1977* op 8 september 1995 in Nijmegen de doctorstitel behaalde, heeft toch op originele wijze getracht een van de belangrijkste na-oorlogse katholieke politici van ons land – premier van twee kabinetten, namelijk bij het begin en na het einde van de samenwerking met de PvdA (1946-1958) – in beeld te brengen, ten dele op grond van kennelijk schaarse archivalia en veel literatuur, ten dele aan de hand van 118 interviews met personen die Beel hebben meegeemaakt. Dat alles in een literair bepaalde verhalende trant, die de auteur met enkele romans op zijn naam blijkens de inleiding bewust heeft gekozen. Wetenschappelijk is er mogelijk het een en ander op deze biografie aan te merken, maar het zeer positieve onthaal van dit boek in de op dit gebied niet verweerde Nederlandse pers bewijst de aantrekkelijkheid van Giebels' aanpak.

Louis Beel werd in 1902 als oudste zoon van een veearts, die directeur van het gemeentelijk slachthuis werd, in een katholieke Duits-Limburgse familie in het standsbewuste Roermond geboren. Giebels meent dat het lot 'van de knorrende varkens, loeiende koeien en blatende schapen' in het slachthuis de jonge Beel moet hebben beïnvloed, evenzo laat de auteur geen onduidelijkheid bestaan over het soort katholicisme, waarin Beel werd opgevoed, evenmin over de wijze waarop Beel op het gymnasium

traditioneel met Oost-Indië als Nederlands bezit werd geconfronteerd. Na zijn eindexamen gaat Beel werken op de secretarie van zijn geboorteplaats. Drie jaar later wordt Beel secretaris van de bisschoppelijke inspecteur voor het katholiek lager onderwijs in Limburg. Op diens instigatie schrijft Beel zich in als spoorstudent rechten bij de nog jonge Katholieke Universiteit te Nijmegen. Hij verlaat Roermond en wordt in 1925 ambtenaar op de provinciale griffie te Zwolle. De 'workaholic' Beel wist naast zijn werk af te studeren en zelfs te promoveren.

Organisatie-expert

Vervolgens kwam hij in 1929 op de secretarie in Eindhoven te werken, waar hij al spoedig als organisatiedeskundige zijn sporen verdiende. De contouren van de persoonlijkheid van Beel zijn dan tegelijk ook duidelijker. Het moet in zijn functie als lid van de sectie Eindhoven van het Nationaal Crisiscomité zijn geweest, dat Beel – die in Roermond door zijn inzet voor de Vincentiusvereniging al wist wat armoede was – een beeld kreeg van de sociale nood in het land. Waar hij kon hielp hij persoonlijk, een trek die hem zijn leven lang als goed katholiek kenmerkte. Beel gold verder als een onhandige 'droogstoppel', zonder enige zuidelijke bonhomie, hobbies, laat staan enig artistiek gevoel. Die kenschets is nog onlangs bevestigd door Max Weisglas, die in zijn herinneringen aan Indonesië *Aan de wieg van een natie* over zijn tijd als adviseur van Beel bij diens bezoek aan Indië in 1947 schrijft:

'Ik moet bekennen dat dr. Beel en ik in Batavia weinig samen gelachen hebben'. Beel was geen sportief man, hij kon niet zwemmen en reed geen auto, hij leefde sober. In zijn levensstijl is hij derhalve – zo kan men concluderen – de katholieke evenknie van de man met wie hij in de na-oorlogse jaren politiek zou samenwerken en voor wie hij de grootste waardering zou krijgen, de socialist W. Drees. Grootse concepties hebben Beel – in tegenstelling met de sociaal-democratische bevoegenheid van Drees – niet gekenmerkt. Wel moet hij kennis hebben genomen van de stellingen van het katholiek leer- en kerkelijk gezag op sociaal en politiek terrein, althans dat veronderstelt de biograaf. Het subsidia-riteitsbeginsel, dat door Giebels in een aparte paragraaf over de RK sociale leer wordt uiteengezet, was er zo een op sociaal, de verwerping van het nationaal-socialisme een op nationaal-politiek terrein. Dit laatste leidde er toe dat Beel zijn functie in Eindhoven ter beschikking zou stellen, gericht tegen de nieuwe NSB-burgemeester. Zijn vertrek als ambtenaar heeft hem in ieder geval het prestige van een soort verzetsheld opgeleverd.

De bevrijding van het Zuiden bood Beel kansen. Zijn naam prijkte onder het later als autoritair gehekeld Eindhovens Adres, gericht aan de Koningin, over het Tijdelijk Besluit Provinciale Staten en Gemeenteraden. Hij werd adviseur van het Militair Gezag en kwam in die functie naar de regering in ballingschap in Londen. Beel werd als vertegenwoordiger van het vernieuwde en

B O E K E N

katholieke volksdeel als ministeriabel gezien en gekenschetst als 'een rustige, enigszins schoolse persoon, open voor vernieuwde maatschappij'.

Minister

Motor en lid van de delegatie van het bevrijde Zuiden naar Londen, werd hij, toen het kabinet-Gerbrandy moest worden herzien, minister van Binnenlandse Zaken (23 februari 1945) en bleef dat in het kabinet-Schermerhorn-Drees (1945-1946) en enige tijd naast zijn premierschap (1946-1947). In deze functie kenmerkte hem, volgens Giebels, een ambtelijke eerder dan een politieke opvatting, met een zekere schrik om in het openbaar verantwoording te moeten afleggen. Die schrik zou hem zijn leven lang kenmerken, maar niet hinderen. In de jaren van zijn bewind werd Gezag immers nog geëerbiedigd.

De glorie- en hellevaartjaren van Beel waren zijn periode als premier van het rooms-rode kabinet 1946-1948 en als Hoge Vertegenwoordiger van de Kroon (HVK) in Indonesië 1948-1949. Beel formeerde na de eerste na-oorlogse verkiezingen een KVP-PvdA-kabinet op basis van een program, waarmee de fractievoorzitters van KVP en PvdA in de Tweede Kamer hadden ingestemd. Dat program droeg weliswaar een sterk katholiek karakter, met name in de preambule en op sommige punten zoals de bestrijding van kunstmatige geboortebeperving en de zondagsheiliging, maar was op praktisch sociaal-economisch terrein door de PvdA-wensen beïnvloed. Overige partners voor een coalitie-

tekabinet vielen op basis van dit program af: men krijgt de indruk dat dit ook de bedoeling van de snel handelende Beel was. Hij moet mijns inziens toentertijd geen hoge dunk hebben gehad van de mogelijke inbreng van de kant van de ARP, CHU en de liberalen. Een gezamenlijk urgentieprogram voor de verkiezingen van 1946 was dan wel onmogelijk gebleken, maar de beide emanciperende groepen KVP en PvdA vonden elkaar dankzij Beel. Hiermee werd de basis gelegd voor de jarenlange samenwerking tussen KVP en PvdA en daarmee voor de effectieve compromispolitiek als basis voor de succesvolle wederopbouw van het land. Op het gebied van de sociale zekerheid wist Drees in deze, op wetgevend gebied zeer productieve, kabinetsperiode zijn noodwet ouderdomsvoorziening binnen te halen; de nationalisatiemens van de PvdA bleef evenwel beperkt tot de centrale bank. Op economisch gebied wist de KVP te bereiken dat het Planbureau geen dirigerende bevoegdheid kreeg en de PBO zou worden opgezet op basis van het katholieke subsidiariteitsbeginsel. Als voorzitter van de ministerraad in deze coalitie was Beel perfect: neutraal, bondig, besluitvaardig, zoals ik ook op talloze plaatsen in mijn boeken over de parlementaire geschiedenis van de periode-Beel heb kunnen vaststellen. Alleen inzake de Indonesische kwestie heeft Beel zich op bepaalde momenten als partijman ontpopt; tegen deze zaak, die een beroep deed op brede politiek-creatieve gaven, was Beel niet opgewassen. Beel, die door de

fractievoorzitter van de KVP in de Tweede Kamer Romme werd gezien als garant voor de verwezenlijking van de katholieke wensen, wist overigens wel als premier ook in de Indonesische kwestie naar mijn overtuiging soms boven de partijpolitiek uit te stijgen – zoals in de aanvaarding van het Akkoord van Linggadjati (1946) en het loslaten van het concept van een 'zware' Unie (1948) –, maar een werkbare oplossing van de kwestie gegeven de pretenties van de Republiek Indonesia had hij ook niet. Het gevolg van deze onmacht was dat Beel dan toch terugviel op de – ook in zijn partij gewenste – harde lijn, die op korte termijn een schijnbare oplossing bood. Beel leerde overigens op veel gebieden wel snel en groeide in zijn ambt als premier van een coalitiekabinet, dat hij voor Nederland op dat moment voor noodzakelijk hield. Zijn kwaliteiten lagen echter op juridisch-bestuurlijk terrein. Voor de aanpak van de Indonesische kwestie werd meer gevraagd.

Nederlands-Indië

Als premier heeft Beel de verantwoordelijkheid genomen voor de eerste politieke actie tegen de Republiek van Soekarno (1947). Van die affaire had hij echter juist weinig geleerd. Hij overschatte de Nederlandse financiële spankracht en internationale ruimte. Het heeft er eerder iets van dat hij – daarin gestimuleerd door de militaire lobby – te lang meende dat er een militair alternatief was voor het geval de Republiek niet aan de Nederlandse eisen zou vol-

B O E K E N

doen. Die gedachte, die bij Beel en veel Nederlandse politici door het hoofd spookte, heeft mijns inziens evenwel verhinderd om de geboden kansen op overeenstemming met de Republiek (na 'Linggadjati' en na 'Renville') te grijpen. Nederland wilde te veel en te nadrukkelijk het onderste uit de kan. Na zijn aftreden als premier heeft hij als hoogste man in Batavia (HVK) eind 1948 het bevel kunnen geven tot de tweede politieke actie, gericht op het hart van de Republiek, onder verantwoordelijkheid van een door Drees geleid kabinet. De reacties van de internationale gemeenschap waren – voor diegene die goed had opgelet in de zomer van 1947 – voorspelbaar. Beel heeft zich nooit willen uitlaten over dit deel van zijn leven: alleen op zijn sterfbed schijnt hij – volgens gegevens van Giebels – nog wel wat last te hebben gehad van de schimmen van de dode militairen. De militaire inspanningen waren dan ook zinloos geweest. Onder druk van de internationale wereld en de 'federalen' in Indonesië werd de Republiek ondanks het Nederlandse militaire succes van de tweede actie hersteld; met alle Indonesiërs werd vervolgens onderhandeld over de soevereiniteitsoverdracht. Beel was inmiddels van het toneel verdwenen. Ook in zijn slotportret van Beel weet Giebels niet duidelijk te maken wat Beel gedreven heeft in zijn miskennis van de Indonesische werkelijkheid en van de machtsverhoudingen in de wereld. De vraag dringt zich op of Beel wel zo'n scherp analyticus was. Was hij dan toch de scherpzinnige, maar beperkte jurist, die

zich het meest op zijn gemak voelde als minister van Binnenlandse Zaken en uiteindelijk als vice-voorzitter van de Raad van State? Was hij dan wel een staatsman?

Na een korte periode als hoogleraar te Nijmegen, werd Beel opnieuw minister van Binnenlandse Zaken (1951-1956), waar hij als 'redderaar' (Giebels) eerder dan als grondwetgever betrokken was bij de belangrijke herziening van de Grondwet. Het is niet verbazingwekkend – gezien de ervaringen van de Indonesische kwestie – dat Beel weinig op had met buitenlandse aangelegenheden; evenals Drees was hij volgens Giebels een Europees scepticus. Zoals in zijn periode als premier toonde Beel zich in deze functie bezorgd om het overheidsgezag: de affaire-Kesper wordt door Giebels keurig als voorbeeld genoemd. Als minister wist hij op immaterieel gebied politiek af te dwingen hetgeen hij als moreel of juridisch juist zag; hierin ging de PvdA, die op sociaal-economisch gebied zich ontplooipte, toch mee. Die regelzucht van Beel was overigens volgens de auteur weinig effectief. Giebels veronderstelt dat Beel weinig gelukkig moet zijn geweest met het bisschoppelijk mandement van 1954, dat een bedreiging kon zijn voor het Nieuwe Bestand dat Beel in 1946 tussen katholieken en socialisten had gesmeed. Gelet echter op de bemoeienissen van Beel als minister van Binnenlandse Zaken op immaterieel gebied (Zondagswet, crematiewet, gehuwde ambtenares) zou men mijns inziens even goed tot een omge-

keerde veronderstelling kunnen komen. Giebels biedt in zijn boek veel context, die zeker het begrip en de leesbaarheid van het boek ten goede komt. Of de beschreven persoon daardoor nu helderder voor ons staat? Zo is ongetwijfeld de beschrijving door Giebels van de beruchte Greet Hofmans-affaire de beste die er in Nederland op dit moment voor handen is. De vraag is wel wat we met dit uitvoerige verhaal over de perikelen in het koninklijk huis aan moeten in een boek, dat gewijd is aan leven en werken van Beel. De auteur heeft wel verwoede pogingen gedaan om het rapport van het ter slechting van deze affaire ingestelde driemanschap, waarvan Beel na zijn aftreden als minister deel uitmaakte, en stukken van andere hoofdrolspelers van dit drama in handen te krijgen, maar dat is hem niet gelukt. Ik denk dat we dat, gezien de opzet van het boek, niet behoeven te betreuren. Giebels besteedt in ieder geval de nodige aandacht aan de relatie van Beel met het koninklijk huis, waarvoor Beel een reddende en adviserende engel werd. Merkwaardig genoeg besluit Giebels het hoofdstuk over Beel en het koninklijk huis met een aan Elsevier ontleende becijfering over de kosten van de monarchie (begroting 1993) en de opmerking dat de kosten voor de entourage van de Franse president nog beduidend hoger zijn. De vergelijking met Frankrijk gaat echter mank: de Franse president is meer dan een ornament in de presidentiële republiek die Frankrijk is. De vergelijking – zo die al in dit boek op zijn plaats is – met bij-

B O E K E N

voorbeeld de Bondspresident in Duitsland is correcter. Diens uitgaven bedragen 1/20 van die van het Nederlandse hof, terwijl het niet zeker is dat een monarch tegenwoordig in binnen- en buitenland wezenlijk meer indruk maakt dan een werkelijk intelligente en meelevende president, wiens familie men in ieder geval niet in een keurslijf hoeft te dwingen noch te onderhouden.

Einde van een tijdperk

Het is Beel geweest die als hoofd van het interimkabinet-Beel 11 1958-1959 het einde van de coalities met de PvdA markeerde. Een tijdperk was ten einde. Drees zou de actieve politiek vaarwel zeggen, spoedig gevolgd door Romme; Beel zou naar hoger sferen verhuizen. Lid geworden van de Raad van State in begin 1958, werd Beel na zijn aftreden als premier van dit kabinetje benoemd tot vice-president van deze Raad en daarmee een van de machtigste mannen in het bestuurlijk bestel van ons land. Grote faam zou hij in deze functie verwerven als makelaar van verschillende kabinetten, waarbij hij zijn ervaring en zijn besluitvaardigheid kon inzetten. Zijn eerder al uitgegeven formatiedagboeken leggen daar getuigenis van af. Gaandeweg moest de regenteske Beel echter een maatschappij tegemoet treden, die sterk veranderde, met name inzake de duidelijkheid en de openbaarheid in de politiek. Beel, de confessionele en pragmatische politicus, had als regelaar zonder veel eigen ideeën daarop niet meer het juiste

antwoord. Zijn afscheid van de Raad van State (1972) weerspiegelden de omslag in de Nederlandse politiek: de traditionele partijvorming en de in volle beslotenheid in elkaar getimmerde coalitiekabinetten hadden hun tijd gehad. De roep om nieuwe oriëntatie en helderder politieke keuzes was luid geworden. Na zijn vertrek uit de Raad van State leefde Beel nog enkele jaren teruggetrokken in Doorn. Anders dan Drees, die in talloze publicaties nog eens de eigen ervaring en ideeënwereld toetste aan de actualiteit, heeft Beel er verder het zwijgen toe gedaan. De Indië-brok moet volgens de auteur voor Beel onverteerbaar zijn geweest, zodat gedenkschriften zijn uitgebleven. In een goed geschreven portret van Beel, dat als slothoofdstuk het boek besluit, komt Giebels tot de conclusie dat Beel geen wetenschapper en geen wetgever van belang is geweest, maar een verzoenende redderaar. Als staatsman was zijn grootste verdienste de schepping van het KVP-PvdA-kabinet op basis van de Proeve van een regeringsprogram van 17 juni 1946.

Giebels heeft met zijn boek meer geleverd dan een schildering van de katholieke politicus Beel, ooit in eigen milieu gekenschetst als een man 'met een prozaïsch en stroef voorkomen, waarmee ook zijn stijl en optreden in overeenstemming is'. De auteur heeft met name bij het optreden van Beel in de naoorlogse politiek van Nederland een tijdvak willen oproepen. Een

tijdvak dat werd gekenmerkt door de mislukte 'doorbraak' naar nieuwe verhoudingen, door het falen van de Indië-politiek en door het succes van de pragmatische koers bij de wederopbouw van het land, door de bedompte 50-er jaren en de passen op de plaats van de 60-er jaren en tusslotte door een nieuwe tijd met nieuwe idealen met een nieuwe generatie politici in de 70-er jaren. In zoverre is het boek van de jurist-historicus Giebels ook een belangrijk onderdeel van de geschiedschrijving over een voorbij politieke cultuur geworden. Het is te hopen dat spoedig – in aansluiting op de voltooiing van de Romme-biografie door prof. dr. J. Bosmans – de lang verwachte biografie van Willem Drees op tafel komt te liggen: daarmee zou het sluitstuk van deze politieke cultuurgeschiedenis zijn geleverd. Tezamen met de publicaties van het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis te Nijmegen is er dan goed materiaal voor een gefundeerd inzicht in de jaren van Beel-Romme-Drees beschikbaar. Die jaren, waarin continuïteit in politieke cultuur en vernieuwing in de opbouw van de samenleving werden nagestreefd, hebben de nalatenschap van de bezettingstijd pas werkelijk uit de weg geruimd. Beel was hiervan met zijn kabinetten een scharnier. Giebels heeft als degelijke timmerman dit scharnier oostentatief bevestigd.

M. D. BOGAARTS

Katholieke Universiteit Nijmegen